

Julian Kałowski

"Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego", Bronisław Wenanty Zubert, Lublin 1990 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 34/3-4, 221-227

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ważki głos w dyskusji i dostarczają sporo nie dających się lekceważyć argumentów historycznych oraz teologicznych.

Ks. R. Sobański

Bronisław Wenanty Zubert OFM, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego.

Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego, Lublin 1990.

Już na samym wstępie należy zaznaczyć, że po wydaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. instytutom życia konsekrowanego i stowarzyszeniom życia apostołskiego poświęcono stosunkowo dużo uwagi. Świadczą o tym liczne komentarze książkowe oraz artykuły zamieszczane w czasopiśmie naukowych i popularnonaukowych. Również i polska kanonistyka doczekała się komentarzy poświęconych problematyce prawnej związanej z instytutami życia konsekrowanego i stowarzyszeniami życia apostołskiego. Wśród nich należy wymienić komentarz autorstwa o. Bronisława Wenantego Zuberta, wydany przez Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Rozprawa — zgodnie z układem materiału o instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego zastosowanym w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. (kan. 573—746) — została podzielona na dwie sekcje: *Instytuty życia konsekrowanego* (kan. 573—730) oraz *Stowarzyszenia życia apostołskiego* (kan. 731—746).

W tytule pierwszej sekcji pierwszej (str. 17—44) Autor scharakteryzował normy wspólne odnoszące się do wszystkich instytutów życia konsekrowanego, zamieszczone w kan. 573—606. Poruszone tu zostały podstawowe problemy związane z istotą i funkcjonowaniem instytutów zakonnych, świeckich, a w pewnym stopniu również stowarzyszeń życia apostołskiego.

Trzeba zaznaczyć, że kwestie omówione w tej części rozprawy opracowano poprawnie i zgodnie z ogólnymi założeniami oraz zastrzeżeniami zamieszczonymi we wstępie do recenzowanego komentarza. Z pewnością niektórym kwestiom można by poświęcić więcej miejsca, ale pozycja musiałaby wówczas być o wiele obszerniejsza, a przez to i mniej przejrzysta.

Ponieważ Kodeks Prawa Kanonicznego najwięcej miejsca (bo aż 103 kanony, tj. 607—709) poświęca instytutom zakonnym, dlatego też i Autor postąpił podobnie, zajmując się w tytule drugiej sekcji pierwszej problemami prawnymi, które odnoszą się do instytutów zakonnych (str. 45—246). Tam, gdzie tego wymagała konieczność, Autor wskazał w sposób umiejętny na różnice zachodzące pomiędzy dawnym prawem, tj. Kodeksem z 1917 r. oraz niekiedy wytycznymi wy-

danymi po Soborze Watykańskim II, a Kodeksem promulgowanym w 1983 r.

W tytule drugim o. Bronisław Wenanty Zubert, kierując się układem materiału zastosowanym w Kodeksie z 1983 r., przeanalizował zagadnienia szczegółowe właściwe instytutom zakonnym. W pierwszej kolejności została podana definicja instytutu zakonnego, a następnie wskazane istotne elementy wymagane przez prawo Kościoła katolickiego do zaistnienia takiego instytutu i otrzymania przezeń osobowości prawnej.

W następnej kolejności Autor zajął się kwestiami szczegółowymi. I tak w rozdziale pierwszym (str. 50—60) skoncentrował się na omówieniu wymogów prawnych ustanowionych dla domów zakonnych, a więc dotyczących ich erekcji, zmiany przeznaczenia oraz znoszenia.

Z historii instytutów zakonnych oraz powszechnej praktyki każdej społeczności wiadomo, że czynnikiem warunkującym należyte funkcjonowanie danej społeczności jest jej władza. Stąd nie można sobie wyobrazić również instytutu zakonnego bez zarządu, a więc bez przełożonych — i to jednostkowych, a nie kolegialnych. Kwestii tej poświęcił Autor rozdział drugi (str. 61—112), włączając do niego również omówienie kan. 634—640 traktujących o dobrach doczesnych i zarządzaniu nimi.

Można polemizować ze stwierdzeniem Autora, który na stronie 78 pisze, co następuje: „c) Postulacja. O tej formie powierzenia urzędu przełożonym zakonnym obecny Kodeks nie wspomina, lecz równocześnie jej nie wyklucza. Można by więc utrzymać w mocy kan. 507 § 3 KPK 1917, który na jej stosowanie zezwalał w wypadku nadzwyczajnym i pod warunkiem, że konstytucje jej nie zakazują”. Na potwierdzenie swego stanowiska Autor zacytował prawie *quoad verbum* Andresa.

Należy jednak stwierdzić, że obecny Kodeks przewiduje zastosowanie instytucji postulacji (poświęcając tej kwestii kan. 180—183), ale tylko w przypadku wyboru. Mówi o tym kan. 180 § 1, w którym czytamy: „Jeśli wyborowi tego, którego wyborcy wolą i uważają za odpowiedniego, stoi na drodze kanoniczna przeszkoda, od której można i zwykło się dyspensować, mogą go swoimi głosami postulować u kompetentnej władzy, chyba że prawo zastrzega inaczej”.

Dla jasności sprawy trzeba dodać, że Kodeks z 1983 r. postąpił metodycznie, nie wspominając o zastosowaniu postulacji w części o wyborze przełożonych, a ściślej mówiąc o ich ustanawianiu, gdyż uczynił to w „Powierzeniu urzędu kościelnego” (kan. 146—183), zamieszczonym w księdze pierwszej, tj. w „Normach ogólnych” (kan. 1—203). Nie było więc konieczności mówić o tej sprawie dwa razy.

Należy także podkreślić, że zarówno według Kodeksu z 1917 r., jak i Kodeksu z 1983 r. przepisy dotyczące postulacji można stosować jedynie w przypadku powierzenia komuś urzędu przez kanoniczny

wybór. Natomiast przy nominacjach, o ile zachodziłaby kanoniczna przeszkoda przewidziana albo w kościelnym prawie powszechnym, albo własnym, należało zwrócić się do kompetentnej władzy kościelnej o udzielenie dyspensy. Wydaje się przeto, że nie można — jak to czyni Autor (str. 78) — zaliczyć postulacji do sposobów ustanawiania przełożonych.

Doświadczenie wieków, wymagania założycieli i reformatorów życia zakonnego, a przede wszystkim ustawiczna troska Stolicy Apostolskiej, wskazują na ważność doboru kandydatów oraz ich formacji. Obecnie, może jak nigdy przedtem, problem ten wymaga czujnej troski o losy i należyte przygotowanie zgłaszających się do podjęcia życia według rad ewangelicznych. Zagadnieniem przyjmowania kandydatów oraz formacji członków — i to w różnych aspektach — zajmuje się Autor w rozdziale trzecim (str. 113—157). Poddaje tam dokładnej analizie kwestie związane z przyjmowaniem do nowicjatu, a więc koncentruje się na takich zagadnieniach jak: prawo przyjęcia, przymioty kandydatów, formacja nowicjuszy, profesja zakonna oraz formacja zakonników zarówno w czasie trwania profesji czasowej, jak i po złożeniu ślubów wieczystych. Wydaje się jedynie, że Autor pisząc: „Na przestrzeni ostatnich dziesiątków lat problem formacji stał się tematem licznych kongresów, seminariów, spotkań i opracowań naukowych, co najlepiej świadczy o jego aktualności i nagłej potrzebie unormowania...” (str. 156), mógłby poprzeć swoje twierdzenie — zresztą słuszne — jakąś literaturą. A jest jej bardzo dużo.

Instytuty zakonne, na co wskazują ich cel i charakter, zostały powołane do istnienia, aby spełniać ściśle określone i właściwe im zadania, w tym zwłaszcza aby ich członkowie prowadzili doskonalsze życie chrześcijańskie, co przejawia się w naśladowaniu Jezusa Chrystusa i w realizacji rad ewangelicznych. Dlatego też zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., jak i zbiory praw własnych poszczególnych instytutów życia konsekrowanego żądają od osób zakonnych podporządkowania się pewnym zasadom, które się im stawia. Kwestii praw i obowiązków instytutów oraz ich członków (kan. 662—672) poświęcił Autor rozdział czwarty (str. 158—178).

Oprócz nałożonych przez prawo własne poszczególnych instytutów zakonnych wszystkie osoby zakonne powinny dokładnie wypełniać następujące obowiązki: naśladować Chrystusa w sposób ukazany w Ewangeliach i wyrażony w konstytucjach własnego instytutu; kontemplować rzeczy Boże i ustawicznie zjednoczać się z Bogiem w modlitwie, do czego przyczyniają się ćwiczenia duchowe nazywane tradycyjnie praktykami pobożnymi; prowadzić braterskie życie we wspólnocie, czyli życie wspólne, które stanowi jeden z istotnych elementów życia zakonnego; roztropnie korzystać ze środków społecznego przekazu; zachowywać klauzurę; zachowywać obowiązki dotyczące ślubu ubóstwa i dysponowania dobrami materialnymi; nosić właściwy dla in-

stytutu strój zakonny, który ma być świadectwem konsekracji i ubóstwa; zapewnić członkom to wszystko, co zgodnie z Kodeksem fundamentalnym, czyli konstytucjami, jest konieczne do osiągnięcia celów właściwych dla instytutu; nie przyjmować poza instytutem bez pozwolenia właściwych przełożonych prac i obowiązków.

W końcowej części omawianego rozdziału Autor wymienił obowiązki i prawa duchownych nałożone na wszystkich zakonników, a więc i tych, którzy nie posiadają święceń. Do obowiązków tych Kodeks z 1983 r. zalicza: zachowanie doskonałej i wieczystej wstrzeźliwości; wstrzymanie się od zajęć, które nie dadzą się pogodzić ze stanem duchownym; zakaz uprawiania handlu i zawierania transakcji; popieranie pokoju i zgody, zakaz czynnego udziału w działalności partii politycznych i w kierowaniu związkami zawodowymi, a także zakaz dobrowolnej służby wojskowej.

Oprócz wyżej wymienionych obowiązków wspólnych z duchownymi diecezjalnymi zakonnicy posiadający święcenia powinni również kontynuować studia teologiczne, pogłębiać wiedzę opartą na Piśmie świętym oraz nauce Kościoła, unikać świeckich nowości i fałszywej wiedzy, uczęszczać na wykłady duszpasterskie, brać udział w sympozjach teologicznych etc.

Rozdział piąty tytułu drugiego, odnoszącego się do instytutów zakonnych, poświęcono apostołstwu. Zgodnie z doktryną Kościoła katolickiego apostołstwo jest istotnym elementem życia zakonnego. Dlatego też Kodeks z 1983 r. stwierdza: „Apostołstwo wszystkich zakonników polega na świadectwie ich życia konsekrowanego, które winni ożywiać modlitwą i pokutą” (kan. 673). Autor najpierw podaje zasady ogólne dotyczące apostołstwa zakonników, a następnie rozpatruje takie problemy jak: apostołstwo instytutów kontemplacyjnych, instytutów, które z natury oddane są działalności apostołskiej, oraz instytutów laickich, wierność w zachowaniu misji i dzieł właściwych instytutowi, zależność w sprawach dotyczących duszpasterstwa, publicznego wykonywania kultu Bożego oraz innych dzieł apostołskich od biskupów diecezjalnych i od własnych przełożonych w tym wszystkim, co odnosi się do życia zakonnego, możliwość wymierzania zakonnikom przez biskupa diecezjalnego kar w bardzo ważnych i nagłych sprawach polegających na usunięciu ich z terenu diecezji, ale dopiero po zawiadomieniu przełożonego wyższego i Stolicy Apostolskiej, współpraca i koordynacja działań w pracy apostołskiej zarówno pomiędzy poszczególnymi instytutami zakonnymi, jak i duchowieństwem diecezjalnym, ale zawsze z zachowaniem charakteru, celu i praw fundacyjnych poszczególnych instytutów, powierzenie zakonnikom przez biskupa diecezjalnego dzieł, a także prawo biskupa diecezjalnego do przeprowadzenia kanonicznej wizytacji.

W rozdziale szóstym Autor zajął się wyłączeniem członków z instytutu zakonnego. Problem ten — jako bardzo trudny i delikatny,

ale zdarzający się — był zawsze uwzględniany zarówno przez kościelne prawo powszechne, jak i prawo własne poszczególnych instytutów życia konsekrowanego. Podobnie uczynił Kodeks z 1983 r. w kan. 684—704, w znacznym stopniu upraszczając procedurę wyłączenia zakonnika z instytutu. Sprawy te zostały omówione — zgodnie z układem Kodeksu z 1983 r. — w następującej kolejności: przejście z jednego instytutu zakonnego do innego; przejście z jednego klasztoru niezależnego do innego; przejście z instytutu zakonnego do instytutu świeckiego lub stowarzyszenia życia apostołskiego i odwrotnie; stan i skutki prawne wynikające z przejścia; eksklustracja zwykła i nałożona oraz jej konsekwencje; sekularyzacja; niedopuszczenie do złożenia profesji czasowej lub wieczystej; ponowne przyjęcie; skutki wynikające z uzyskania indultu odejścia; wydalenie na mocy samego prawa; wydalenie obowiązkowe oraz wydalenie nieobligatoryjne, a także formalności, jakie należy zachować podczas wyłączenia członków z instytutu zakonnego.

Chociaż w rozdziale szóstym wszystkie sprawy zostały omówione raczej poprawnie i wyczerpująco, to jednak można by zwrócić uwagę na małe przeoczenia. I tak kiedy Autor pisze o eksklustracji nałożonej (przymusowej), powołując się na Andresa¹, stwierdza: „Zdaniem D. J. Andresa ten rodzaj eksklustracji różni się od zwyczajnej w pięciu aspektach: ... 5) jej podmiotem mogą być profesj czasowi i wieczysti” (str. 205—206).

Czy rzeczywiście jej podmiotem mogą być profesj czasowi?

Kan. 686 § 3 postanawiający, że „Na prośbę najwyższego przełożonego, działającego za zgodą swojej rady, eksklustracja może być zastosowana przez Stolicę Apostolską odnośnie do członka instytutu na prawie papieskim albo przez biskupa diecezjalnego, odnośnie do członka instytutu na prawie diecezjalnym jest zarezerwowana biskupowi diecezjalnemu”, nie mówi, czy chodzi o członków o ślubach czasowych czy wieczystych. Wydaje się przeto, że sprawę tę w sposób jednoznaczny rozstrzyga kan. 686 § 1, formułując ogólną zasadę: „Najwyższy przełożony za zgodą swojej rady może z ważnej przyczyny udzielić zakonnikowi, profesowi ślubów wieczystych, indultu eksklustracyjnego, jednak na okres nie przekraczający trzech lat...”

Sikoro zatem najwyższy przełożony działający za zgodą swej rady występuje albo do Stolicy Apostolskiej, albo do biskupa diecezjalnego o nałożenie eksklustracji, to musi przecież chodzić, gdyż tak stanowi kan. 686 § 1, o członka po ślubach wieczystych. Jest rzeczą oczywistą, że najwyższy przełożony może zwrócić się do kompetentnej władzy kościelnej o zastosowanie względem członka o ślubach czasowych, którego postępowanie jest powodem wielu trudności, jakiegoś środka zaradczego. Ale czy to będzie eksklustracja nałożona?

¹ *Il diritto dei religiosi. Commento al Codice*, Roma 1984, s. 481.

Autor, pisząc również o ponownym przyjęciu i interpretując kan. 690 § 1, który brzmi: „Najwyższy przełożony, za zgodą swojej rady, może przyjąć — bez obowiązku ponawiania nowicjatu — tego, kto po zakończeniu nowicjatu lub po profesji zgodnie z prawem opuścił instytut...”, stwierdza, co następuje: „Zakres obecnej normy można zdaniem komentatorów odnieść (również — J. K.) prawdopodobnie do profesów wieczystych, którzy otrzymali indult sekularyzacyjny” (podkr. J. K.; str. 213).

Z takim stwierdzeniem zgodzić się nie można, gdyż Kodeks z 1983 r. rozszerzył zasadę zamieszczoną w Instrukcji Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich *Renovationis causam* z dnia 6 I 1969 r.², pozwalając na ponowne przyjęcie nawet tych, którzy po profesji wieczystej prawnie opuścili instytut³. Skoro zatem Kodeks z 1983 r. w kan. 690 § 1 nie rozróżnia, o jakich profesów chodzi — tj. po ślubach czasowych czy wieczystych — to i my, zgodnie ze starożytną zasadą *Ubi lex non distinguit, nec nostrum est distinguere*, nie powinniśmy rozróżniać⁴.

W rozdziale siódmym i ósmym sekcji traktującej o instytutach zakonnych Autor skupił się na dwóch zagadnieniach: sytuacji zakonników wyniesionych do godności biskupiej oraz na konferencjach wyższych przełożonych. Ponieważ zaś do instytutów życia konsekrowanego należą także instytuty świeckie, dlatego musiały one znaleźć miejsce w recenzowanej pozycji. Autor zajął się tą kwestią w tytule trzecim sekcji pierwszej. Trzeba stwierdzić, że chociaż problemy odnoszące się do instytutów świeckich zostały potraktowane w wielkim skrócie, to jednak omówiono je w sposób poprawny i całościowy.

² Por. n. 38.

³ Kan. 690 § 1.

⁴ L. De-Mauri, *Regulae Juris*, Mediolani 1976¹¹, s. 136; Por. E. Gambari, *Vita religiosa oggi secondo il Concilio e il nuovo Diritto Canonico*, Roma 1983, s. 253: „Il can. 690 riguarda sia chi è uscito dopo aver completato il noviziato sia chi è uscito anche dopo la professione perpetua”; A. Calabrese, *Gli istituti religiosi. Lineamenti di diritto canonico*, Roma 1986, s. 352: „La norma comprendente anche coloro che uscirono durante i voti perpetui”; Tamże przypis 3: „La norma non può essere ristretta ai soli ex professi temporanei, perché oltre fatto che il canone non fa distinzione, c'è una chiara „mens” del legislatore, che ha escluso la referenza ai soli voti temporanei presente negli schemi preparatori”; *The Code of Canon Law. A text and Commentary*, New York 1985, s. 517, przypis 22: „SCRIS has applied RC 38 only to those who legitimately departed from a religious institute after completion of the novitiate while in temporary, vows... According to the discussion of the consultors in the special coetus, the canon could be applied to those in both temporary and perpetual profession...”

W sekcji drugiej (str. 271—287) przeanalizowanego zagadnienia prawne dotyczące stworzeń życia apostołskiego.

Należy podkreślić, że komentarz o. Bronisława Wenantego Zurberta jest cennym wkładem do nauki prawa o instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego. Autor, poza małymi uchybieniami, w sposób obiektywny przeanalizował kwestie odnoszące się do omawianej dziedziny.

Ks. Julian Katowski MIC

Bier Georg: Psychosexuelle Abweichungen und Ehenichtigkeit. Eine kirchenrechtliche Untersuchung zur Rechtsprechung der Rota Romana und zur Rechtslage nach dem Codex Iuris Canonici von 1983 im Horizont der zeitgenössischen Sexualwissenschaft, Würzburg (Echter—Verlag) 1990 (Forschung zur Kirchenrechtswissenschaft 9), ss. 502.

Od kilku lat wzbogacają dorobek kanonistyki prace ukazujące się w kierowanej przez H. Müllera i R. Weiganda serii *Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft*. Większość dotychczasowych tomów to prace doktorskie pisane pod kierownictwem H. Müllera, profesora na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Bonn. Praca tu sygnalizowana charakteryzuje się przejrzystym, logicznym układem treści, jest poważną dysertacją naukową o dużej przydatności praktycznej. Składa się z trzech rozdziałów oraz wykazu źródeł i literatury, a także — co zasługuje na specjalne podkreślenie — szczegółowy indeks rzeczowy. Objętość wykazu literatury (autor wykazuje w nim tylko prace związane z tematem, pomija prace cytowane marginalnie) daje wyobrażenie o aktualności tematu, a chyba także o stopniu jego trudności.

W pierwszym rozdziale omawia podstawy tematu odpowiednio do współczesnego stanu nauk o człowieku. Po rozważaniach wstępnych dotyczących seksualnego rozwoju człowieka oraz normalnej i odmiennej seksualności referuje stan wiedzy dotyczący homoseksualizmu, ninfomanii i satyriasis, transwestytyzmu i transseksualizmu. W każdym przypadku kolejno opisuje chorobę, wyjaśnia pojęcia, dochodzi przyczyn i omawia możliwości terapeutyczne. Wszystko to czyni wyraźnie pod kątem następujących analiz kanonicznych, powstrzymuje się konsekwentnie od ocen moralnych.

W drugim rozdziale zajmuje się oceną orzecznictwa rotalnego w omawianym zakresie do r. 1983. Interesujące jest, z jakich tytułów te sprawy prowadzono w Rocie. Homoseksualizm np. umieszczano pod ośmioma różnymi tytułami. Krótko zwraca też uwagę na inne (poza omawianymi w pracy) dewiacje seksualne uwzględniane w Rocie jako